

Концепція

***реформування
господарського
законодавства України***

- Один із фундаментальних національних інтересів України в сучасних умовах - ефективне збереження під час триваючої збройної агресії та поствоєнне відновлення, подальший сталий розвиток національної економіки. Це вимагатиме дієвого механізму правового регулювання, орієнтованого на створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності і задоволення економічних потреб суспільства.
- Економіка України в реаліях сьогодення потребує невідкладного системного, заснованого на комплексному підході, реформування господарського законодавства.
- Один з пріоритетних напрямків такого реформування - наближення українського законодавства до норм та стандартів, директив ЄС з огляду на загальний євроінтеграційний поступ України, імплементація угод СОТ, розвиток капіталу та організованих товарних ринків (*включаючи створення інтегрованого центру для капіталів та товарних ринків*), цифровізація економіки та адміністративних послуг, надання податкових та митних стимулів для широкого залучення інвестицій, створення фондів відбудови тощо.
- Гармонізація законодавства Україна загалом та господарського законодавства зокрема з нормами й стандартами ЄС є одним із центральних завдань у процесі підготовки до вступу в ЄС.
- Це обумовлює необхідність прийняття нового системоутворюючого, комплексного, сучасного кодифікованого акта європейського типу.

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Одним з фундаментальних національних інтересів України є сталий розвиток національної економіки. Такий розвиток можливий за наявності дієвого механізму правового регулювання, орієнтованого на створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності і задоволення економічних потреб суспільства, що обумовлює наявність системноутворюючого, комплексного, сучасного кодифікованого акту.

Проблеми, які потребують розв'язання

Сучасний стан правового регулювання, організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності характеризується низкою проблем, серед яких:

- недостатнє врахування тенденцій розвитку та досягнень світової економічної науки в правовому забезпеченні економіки України;
- низька ефективність сучасних методів та засобів господарсько-правового впливу на економіку в умовах триваючих зовнішніх загроз, зумовлених біологічним (пандемія COVID-19), військовими (окупація частини території України) та іншими чинниками;
- недостатня інтеграція Цілей сталого розвитку у механізм господарсько-правового регулювання економічних відносин;
- невідповідність і суперечливість підходів щодо визначення організаційно-правових форм господарювання, видів суб'єктів господарської (економічної) діяльності, наявності, протиріччя і прогалини у визначенні їх правового статусу, відсутність згоди стосовно корпоративної соціальної відповідальності таких суб'єктів;
- диспропорції у визначенні ступеня і меж участі органів державної влади і місцевого самоврядування в господарських (економічних) відносинах, неефективність управління підприємствами державного і комунального секторів економіки, недостатність економіко-правових стимулів для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів на засадах публічно-приватного партнерства, недооцінюваність відходів до надання державної допомоги суб'єктам господарювання, застосування окремих засобів державного регулювання та здійснення державного контролю в галузях у сфері господарської (економічної) діяльності;
- недосконалість порядку розгляду органами Антимонопольного комітету України справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, неможливість здійснювати державний контроль за допустимістю державної допомоги

для конкуренції правовим актам Європейського Союзу;

- недостатній рівень правового забезпечення використання майна при організації та здійсненні господарської (економічної) діяльності;
- відсутність чітких, системних правових положень щодо способів і правових форм конвертації прав інтелектуальної власності у сфері господарювання;

видів, часткова невідповідність потребам європейського переліку підстав такої відповідальності та санкцій за вчинення правопорушень у сфері господарювання;

- надмірна зарегульованість і водночас наявність прогалин, протиріччя у регулюванні діяльності в окремих галузях і сферах економіки;
- несприятливість правових умов для здійснення інноваційної, інвестиційної, зовнішньоекономічної діяльності, інтеграції України у світовий економічний простір;
- суперечливе визначення спеціальних режимів господарювання (господарська діяльність у Збройних Силах України, господарська діяльність у умовах надзвичайного стану, введення ООС тощо).

- недостатня правова регламентація щодо ускладнення, виконання та припинення договорів у сфері господарської (економічної) діяльності;
- відставання правового регулювання від наявної практики та тенденцій щодо інформатизації господарської (економічної) діяльності, використання у цій діяльності новітніх електронних та інших технологій, поширення електронної комерції, обігу криптовалют, впровадження смарт-контрактів тощо;
- низький рівень забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників господарських (економічних) відносин;
- недосконалість положень щодо відповідальності за вчинення суб'єктами господарювання правопорушень окремих

Зазначені проблеми у правовій площині породили із іншими чинниками негативний вплив на стан економіки України, що проявляється, зокрема, у високому рівні її «тінізації», обмеженні підприємницької ініціативи, скороченні промислового виробництва, низькій привабливості України для іноземних інвесторів.

Обґрунтування необхідності модернізації господарського законодавства України

Розв'язання окремих проблем сприятиме проведенню модернізації господарського законодавства України (далі — модернізації), що позитивно у комплексному перетворить наявний масив законів, які регулю-

ють відносини щодо організації та безпосереднього здійснення господарської (економічної) діяльності, з подальшою підготовкою та прийняттям нової редакції кодифікованого акту такого законодавства.

На доцільність модернізації та збереження кодифікації як оптимальної форми систематизації господарського законодавства вказують, зокрема:

- стабільність інтегрованості базових положень Господарського кодексу України у систему національного законодавства (на сьогодні понад 300 базових чинних законів отримують термінологічне, що розкривається у Господарському кодексі України («суб'єкт господарювання», «господарська діяльність» та ін.), містить норми, які безпосеред-

ФРН, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія та ін.) для окремого регулювання відносин у сфері економіки;

• потреба адаптації господарського законодавства України до права Європейського Союзу, удосконалення національного законодавства відповідно до зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію з Європейським Союзом;

• необхідність підвищення позицій України у рейтингу Світового банку «Doing Business» серед показників якого враховуються стабільність і осучаснення господарського (економічного) законодавства;

• потреба закладення стійких, розрахованих на тривале застосування моделей організації та здійснення господарської (економічної) діяльності (й регулювання), що в умовах динамічного розвитку економічних відносин певною мірою попереджують виникнення прогалин у їх правовому регулюванні;

• наявність багаторічних наукових напрацювань в галузі господарського (підприємницького, комерційного, корпоративного, конкурентного, інвестиційного) права та достатньої кількості досліджень науковців і практиків, здатних дати рекомендації до проведення модернізації.

Мета та завдання модернізації господарського законодавства

Метою модернізації є оновлення правової парадигми організації та здійснення господарської діяльності в Україні і на цій основі забезпечення конструктивного поєднання, взаємозгоди інтересів публічних та приватних інтересів у регулюванні господарської (економічної) діяльності, суттєве покращення правових умов для розвитку української економіки та підвищення рівня життя населення.

Завданнями модернізації є: • вирішення проблематики множинності актів господарського законодавства, спрощення, скорочення та утворювання масиву законів, що становлять правову основу господарської (економічної) діяльності на засадах зрозумілості, виконуваності та системності; досягнення неупередженості та стабільності дій актів господарського (економічного) законодавства, закладення підґрунтя для послідовного та доцільного розвитку такого законодавства;

• зосередження в оновленому кодифікованому акті господарського законодавства норм

Проблеми, які потребують розв'язання

- множинність актів господарського законодавства, яке налічує близько 500 лише базових законів, а також надмірну кількість взаємонеузгоджених спеціальних законів, підзаконних нормативно-правових актів господарського законодавства, підрахунок кількості яких не видається можливим. З прийняттям Закону України від 09.01.2025 №4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», декодифікацією вітчизняного господарського законодавства, ситуація погіршуватиметься;
- невпорядкованість і суперечливість підходів щодо визначення організаційно-правових форм господарювання, видів суб'єктів господарської діяльності, наявність протиріч і прогалин у визначенні їх правового статусу, відсутність заохочень стосовно корпоративної соціальної відповідальності таких суб'єктів;
- порушення розумного балансу у визначенні ступеня і меж участі органів державної влади і місцевого самоврядування в господарських відносинах, неефективність управління підприємствами державного і комунального секторів економіки, недостатність економіко-правових стимулів для реалізації масштабних інфраструктурних проектів на засадах публічно-приватного партнерства, недосконалість підходів до надання державної допомоги суб'єктам господарювання, застосування окремих засобів державного регулювання та здійснення державного контролю й нагляду у сфері господарювання;
- недосконалість порядку розгляду органами Антимонопольного комітету України справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, неповна відповідність системи контролю за допустимістю державної допомоги для конкуренції правовим актам Європейського Союзу;
- недостатній рівень правового забезпечення використання майна при організації та здійсненні господарської діяльності, відсутність правової основи економічного обороту віртуальних активів, зростання тенденції до тінізації економіки;

Проблеми, які потребують розв'язання

- відсутність чітких, системних правових положень щодо способів і правових форм комерціалізації прав інтелектуальної власності у сфері господарювання;
- недосконалість правових засад ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів господарювання;
- недостатня і нечітка правова регламентація щодо укладання, виконання та припинення договорів у сфері господарювання;
- відставання правового регулювання від існуючої практики та тенденцій щодо цифровізації господарської діяльності, використання у цій діяльності новітніх електронних та інших технологій, поширення електронної комерції, обігу віртуальних активів, впровадження смарт-контрактів тощо;
- низький рівень забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин;
- недосконалість положень щодо відповідальності за вчинення суб'єктами господарювання правопорушень окремих видів, часткова невідповідність потребам сьогодення переліку підстав такої відповідальності та санкцій за вчинення правопорушень у сфері господарювання;
- надмірна зарегульованість і водночас наявність прогалин, протиріч у регулюванні діяльності в окремих галузях і сферах економіки;
- несприятливість правових умов для здійснення інноваційної, інвестиційної, зовнішньоекономічної діяльності, інтеграції України у світовий економічний простір;
- суперечливе визначення спеціальних режимів господарювання (господарська діяльність у Збройних Силах України, господарська діяльність в умовах надзвичайного стану, проведення ООС тощо).

На доцільність модернізації та напрацювання нової кодифікації як оптимальної форми систематизації господарського законодавства вказують:

- необхідність забезпечення стабільності і послідовності у розвитку господарського законодавства, збереження та подальшого вдосконалення низки раніше прийнятих норм такого законодавства, ефективність яких підтверджена практикою;
- позитивний зарубіжний досвід, в тому числі досвід європейських країн, де прийнято такі (економічні, комерційні, підприємницькі, торгові) кодекси (Австрія, Бельгія, Естонія, Латвія, Іспанія, Мальта, Нідерланди, ФРН, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія та ін.) для окремого регулювання відносин у сфері економіки;
- потреба адаптації господарського законодавства України до права ЄС, удосконалення національного законодавства відповідно до зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію з ЄС;
- потреба закладення стійких, розрахованих на тривале застосування моделей організації та здійснення господарської діяльності (її регулювання), що в умовах динамічного розвитку економічних відносин певною мірою попереджуватиме виникнення прогалин у їх правовому регулюванні;
- наявність багаторічних ґрунтовних наукових напрацювань в галузі господарського (підприємницького, комерційного, корпоративного, конкурентного, інвестиційного) права та достатньої кількості досвідчених науковців і практиків, здатних долучитися до проведення модернізації.

Метою модернізації є оновлення правової парадигми організації та здійснення господарської діяльності в Україні і на цій основі забезпечення конструктивного поєднання, взаємоузгодження публічних та приватних інтересів у регулюванні господарської діяльності, суттєве покращення правових умов для розвитку української економіки та підвищення рівня життя населення.

Завданнями модернізації є:

- вирішення проблеми множинності актів господарського законодавства; спрощення, скорочення та угруповання масиву законів, що становлять правову основу господарської діяльності на засадах зрозумілості, виконуваності та системності; досягнення несуперечливості та стабільності дії актів господарського законодавства, закладення підґрунтя для послідовного та логічного розвитку такого законодавства;
- зосередження в новому кодифікованому акті господарського законодавства норм прямої дії, що визначатимуть основні засади, регулюватимуть ключові (базові) питання відносин з організації та здійснення господарської діяльності, з урахуванням правозастосування, сучасних економічних реалій;
- підготовка системних, взаємоузгоджених змін та доповнень до інших нормативно-правових актів господарського законодавства;
- узгодження модернізованого господарського законодавства із основними засадами рекодифікованого цивільного законодавства;
- імплементація прогресивного зарубіжного досвіду законодавчого регулювання економічних відносин, адаптація господарського законодавства України до права ЄС;
- втілення в господарське законодавство принципів сталого розвитку, які у триєдиному взаємозв'язку екологічного, соціального та економічного компонентів мають справити вирішальний вплив на формування та реалізацію основних напрямів державної економічної політики;
- конкретизація правових засад організації і здійснення економічної господарської діяльності, заохочення суб'єктів такої діяльності до дотримання правового економічного порядку; уточнення положень щодо об'єктивно зростаючої ролі саморегулівних організацій у визначенні правил здійснення підприємництва на товарних ринках;
- удосконалення нормативного масиву щодо правового статусу суб'єктів господарювання, перегляд та осучаснення організаційно-правових форм господарювання відповідно до європейських підходів;

Завданнями модернізації є:

- напрацювання нових положень щодо участі держави і територіальних громад у господарських відносинах відповідно до найкращих світових практик та інвестиційних стимулів;
- уточнення правил щодо розгляду органами АМКУ справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, оцінювання допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для конкуренції;
- удосконалення правового режиму майна, що залучається до господарського обороту і використовується для здійснення господарської діяльності;
- визначення загальних засад комерціалізації прав інтелектуальної власності у сфері господарювання, конкретизація правових форм і порядку введення таких прав до господарського обороту, підстав і способів використання цих прав у вказаній сфері;
- доопрацювання базових законодавчих положень з питань ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів господарської діяльності;
- унормування умов та правил електронного господарювання, правове врегулювання дистанційних відносин підприємців з державою;
- удосконалення положень щодо способів захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин;
- систематизація та оптимізація підстав, видів і процедур застосування господарсько-правової відповідальності;
- усунення недоліків законодавства щодо здійснення діяльності у базових галузях і сферах економіки (будівництво, транспорт, фінансова діяльність тощо);
- закріплення положень, спрямованих на активізацію інноваційної, інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності;
- оновлення положень законодавства з питань ведення господарської діяльності в умовах спеціального правового режиму (під час запровадження (в період) надзвичайного чи воєнного стану тощо).

Модернізація має ґрунтуватись на таких теоретичних засадах:

- урахування виявлених тенденцій правового, економічного, політичного і соціального розвитку нашого суспільства;
- використання системного підходу у процесі узгодження нормативно-правових актів поміж собою на різних рівнях і в різних площинах;
- врахування особливостей окремих підгалузей господарського права і їх впливу на розвиток господарського законодавства загалом;
- застосування «пакетного» підходу до оновлення законодавства;
- використання наукових результатів як вітчизняних, так і зарубіжних вчених у галузі права і економіки.

Емпіричну основу проведення модернізації господарського законодавства мають скласти:

- нормативно-правові акти вітчизняного господарського законодавства та суміжних галузей;
- нормативно-правові акти щодо підприємництва (комерції) інших країн, право ЄС, міжнародні конвенції, договори та інші документи;
- правозастосовна практика: судова, відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання;
- статистичні відомості; дані вибірових обстежень і опитувань експертів і спеціалістів у відповідних галузях тощо.

Концептуальними орієнтирами модернізації господарського законодавства мають бути:

- досягнення цільової спрямованості господарського законодавства;
- дотримання економічних пріоритетів у розвитку господарського законодавства;
- посилення соціальної спрямованості господарського законодавства;
- внутрішня та зовнішня гармонізація господарського законодавства;
- забезпечення рівного підпорядкування суб'єктів економічних відносин правовому економічному порядку, заснованого на поєднанні обов'язкових приписів, автономних рішень та рекомендацій.

Очікувані результати модернізації господарського законодавства:

- досягнення правової визначеності основних засад здійснення господарської діяльності з урахуванням сучасних економічних реалій в умовах наближення законодавства України до права ЄС;
- упорядкованість організації і здійснення господарської діяльності на більш високому рівні;
- взаємоузгодженість нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері економіки, відповідність законодавства сучасним потребам суб'єктів господарювання;
- підвищення рівня ділової активності суб'єктів господарювання, дотримання ними правил провадження цієї діяльності, розширення кола таких суб'єктів;
- оптимальне поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції економіки, збалансування публічних і приватних інтересів в економічній сфері;
- системне усунення корупційних ризиків в економічних відносинах;
- розвиток добросовісної конкуренції, створення сприятливого інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності;
- створення нових робочих місць, підвищення доходів і зниження рівня бідності населення, зменшення соціальної нерівності в суспільстві;
- розвиток високотехнологічних виробництв, покращення якості товарів і послуг, підвищення експортного потенціалу українських виробників;
- посилення дієвості захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання; єдність відповідної правозастосовної (в тому числі судової) практики;
- зменшення кількості економічних правопорушень, господарських спорів, які підлягають судовому розгляду;
- виведення принципів господарювання на рівень дієвих інструментів вирішення господарських спорів.

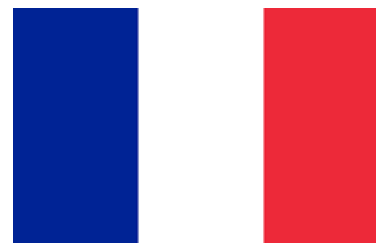
Позитивний досвід європейських країн, де прийнято економічні (комерційні, підприємницькі, торгові) кодекси

Австрія

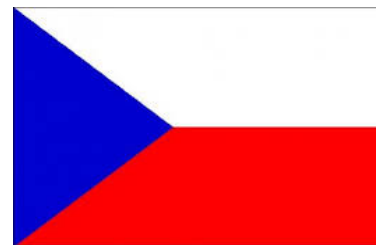
Німеччина

Іспанія

Франція

Бельгія

Чехія

Нідерланди

Туреччина

та інші країни

Зарубіжний досвід

- **Закони у вигляді окремих кодексів (комерційних, підприємницьких, торгових, економічних) приймаються і діють у державах різних регіонів світу** — у Північній та Центральній Америці (США, Панама, Сальвадор), в Європі (Австрія, Бельгія, Естонія, Латвія, Іспанія, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія), на Близькому Сході (ОАЕ, Оман) у східній та Південно-Східній Азії (Корея, Таїланд, Японія) тощо.
- Цілком очевидно, що норми цих кодексів, чимало з яких було прийнято протягом останніх 20-30 років, покликані врегулювати не торговельні відносини у вузькому їх розумінні, а відносини у сфері економіки (підприємництва, господарювання) з позицій поєднання, взаємоузгодження приватних та публічних інтересів, віднайдення розумного їх балансу.
- Останніми прикладами спеціального регулювання господарських (підприємницьких) відносин є: у 2012 р. - Комерційний кодекс Туреччини, що набув чинності у 2018 р., у 2013 р. - Кодекс економічного права (Економічний кодекс) Бельгії. Парламент Іспанії з 2014 року розглядає проект нового Комерційного кодексу.
- Чому б Україні не використати кращий зарубіжний досвід успішних кодифікацій для модернізації господарського законодавства?

- **Комплексний характер сучасних комерційних кодексів**, - спрямовані на узгодження публічних та приватних інтересів у сфері бізнесу, містять поряд із приватноправовими положеннями також публічно-правові вимоги до комерційної діяльності, правила публічної звітності, конкуренції, ціноутворення, реєстрації підприємств, банкрутства, захисту прав споживачів та, навіть, правила судоустрою і кримінальні норми.
- Сучасні європейські кодекси, що регулюють економічні відносини можна поділити на ***ті, що за основу взяли компіляцію економічного законодавства*** (це Комерційний кодекс Франції, Підприємницький кодекс Австрії, Комерційний кодекс Туреччини, для яких характерним є регулювання державної реєстрації суб'єктів господарювання, корпоративного права, бухгалтерського обліку, аудиту) та ***ті, що взяли за основу імплементацію права ЄС***.
- Економічний кодекс Бельгії став основою для імплементації економічних директив ЄС. Він прямо містить посилання на директиви ЄС, що імплементуються та регулює наступні сфери економічного життя: конкуренція, захист прав споживачів, бухгалтерський облік, аудит, розрахункові та кредитні послуги, якість товарів, захист прав споживачів, договори про комерційне представництво, право електронної комерції, позасудові та судові процедури врегулювання спорів, антикризові регулювання. При цьому корпоративні правовідносини врегульовано окремим Корпоративним кодексом Бельгії, що набув чинності 01.05.2019р.

I

Порівняльна таблиця основних елементів структур відповідних кодифікованих актів окремих країн світу

	<u>Заг.</u> положення, суб'єкти, реєстр	Господ. товариств а	Бух. облік, звітність	<u>Госпо-</u> <u>дарські.</u> договори (або їх окремі види)	Конкуренція	Цінні папери	Вільні професії
Комерційний кодекс (КК) Німеччини	+	+	+	+			
КК Франції	+	+		+	+	+	+
КК Австрії	+	+	+	+			
КК Туреччини	+	+	+				
КК Іспанії	+	+		+			
КК Чехії	+	+	+	+	+		
КК Естонії	+	+					

**Понад 300 законів можуть
втратити чинність або зазнати
концептуальних змін за наслідками
напрацювання нової кодифікації
господарського законодавства**

Очікувані результати:

покращення умов ведення господарської діяльності в Україні, загального соціально-економічного стану країни. Підвищення рівня інвестиційної привабливості

Очікувані результати:

- досягнення правової визначеності основних засад господарської діяльності з урахуванням сучасних економічних реалій в умовах наближення законодавства України до права ЄС;
- упорядкованість організації і здійснення господарської діяльності на більш високому рівні;
- взаємоузгодженість нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері економіки, відповідність законодавства сучасним потребам суб'єктів господарювання;
- підвищення рівня ділової активності суб'єктів господарювання, дотримання ними правил провадження цієї діяльності, розширення кола таких суб'єктів;
- оптимальне поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції економіки, збалансування публічних і приватних інтересів в економічній сфері;
- системне усунення корупційних ризиків в економічних відносинах;
- розвиток добросовісної конкуренції, створення сприятливого інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності;
- створення нових робочих місць, підвищення доходів і зниження рівня бідності населення, зменшення соціальної нерівності в суспільстві;
- розвиток високотехнологічних виробництв, покращення якості товарів і послуг, підвищення експортного потенціалу українських виробників;
- посилення дієвості захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання; єдність відповідної правозастосовної (в тому числі судової) практики;
- зменшення кількості економічних правопорушень, господарських спорів, які підлягають судовому розгляду;
- виведення принципів господарювання на рівень дієвих інструментів вирішення господарських спорів.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ГПК УКРАЇНИ:

**НАЙКОРОТШИЙ ШЛЯХ ДО
МАКСИМАЛЬНО ЕФЕКТИВНОГО
ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ,
В Т.Ч. ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИТОРІВ**

Що ми маємо? Які недоліки реформи процесуального законодавства 2017 року?

- Всі три процесуальні кодекси (ЦПК, КАС, ГПК) були максимально уніфіковані. Це змінило природу господарського судочинства, позбавило господарський процес властивої йому специфіки.
- Господарський процес став надміру “обтяженим” процедурно та довготривалим, що робить його економічно не вигідним, не достатньо привабливим для суб'єктів господарювання, в т.ч. інвесторів.

Що ми маємо? Які недоліки реформи процесуального законодавства 2017 року?

- Залишилось невирішеним законодавчо питання максимально простого та зрозумілого розмежування юрисдикцій (цивільної, господарської, адміністративної). На сьогодні вирішення цієї проблеми забезпечується лише на рівні правових позицій Великої Палати Верховного Суду.
- Не було вирішено проблему гарантування виконання рішень господарських судів та судового контролю.

Ідея посилити інвестиційними спорами компетенцію ІР-суду

- Велика частка інвестицій, які іноземні інвестори готові вкладати в Україну, пов'язана з інтелектуальною власністю. Для інвесторів важливо, щоб їхні права інтелектуальної власності дотримувалися, а інвестиції захищалися. Пропонується посилення компетенції ІР-суду інвестиційними спорами. Або ж, як один з варіантів, - завершити конкурс до ІР-суду, сформувати його стартовий склад (хай і не повний), а паралельно розробляти законодавство щодо віднесення до юрисдикції ІР-суду інвестиційних спорів, які мають дуже багато елементів, лежать в різних площинах, належать до компетенції різних судових юрисдикцій. І після його ухвалення проводити добір до ІР-суду із врахуванням доданих спорів.
- Проблема: у найбільш широкому та спрощеному розумінні під поняття *інвестиційний спір* можна підвести будь-яку правову суперечку, яка виникає за участі інвестора щодо захисту його прав стосовно внесених ним інвестицій (провадження інвестиційної діяльності).

- Основною кваліфікуючою ознакою інвестиційного спору виступає спеціальний суб'єкт – **«інвестор»** – суб'єкт інвестиційної діяльності, який приймає рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності.
- Поняття **«інвестиція»** теж надто загальне та, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність», охоплює будь-які види майнових й інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.
- **Об'єктами інвестиційної діяльності** можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.
- Така змістовна широта та невизначеність дозволить позивачам ледь не в кожному судовому спорі, який має певну майнову природу, стверджувати про порушення прав інвесторів (часто спекулюючи цим).

- **Міжюрисдикційне розширення компетенції ІР-суду не лише поглибить, але й заведе в глухий кут і без того не вирішену на законодавчому рівні проблему розмежування юрисдикційної належності спорів за участі інвестора.**
- За своєю правовою природою інвестиційні спори багаточисельні, різноманітні. Все різноманіття інвестиційних спорів можна умовно поділити на групи за різними кваліфікаційними критеріями.
- Так, *залежно від участі держави в інвестиційному спорі*, їх можна поділити на *публічні* – за участі приватного інвестора та держави, на території якої здійснено інвестицію, та *приватні* – за участі виключно суб'єктів інвестиційної діяльності. У свою чергу, публічні спори можна поділити на *міжнародні* – коли інвестор не є резидентом держави, у якій здійснено інвестицію, та *внутрішні* – де інвестор позивається до своєї держави.
- *За характером вимоги* інвестиційні спори поділяють на *приватноправові, публічноправові і змішані*.
- **Здебільшого, інвестиційні спори мають змішаний характер, коли інвестори одночасно пред'являють вимоги публічноправового і приватноправового характеру.**
- *Залежно від об'єкта інвестицій*, інвестиційні спори можна поділити на *корпоративні, фінансові, будівельні та ін.*
- *За критерієм моменту виникнення спору* інвестиційні спори можна поділити на три категорії: спори щодо початку (допуску) до здійснення інвестиційної діяльності; спори щодо реалізації інвестиційного проекту (ті, які виникають при здійсненні інвестиційної діяльності); спори щодо припинення інвестиційної діяльності або отримання їх результатів.

Чому міжюрисдикційний ІР-суд чи британська юрисдикція в рамках вітчизняної юрисдикції не вирішать існуючих проблем?

- У світовій історії немає насправді успішних прикладів створення окремо взятою державою “арбітражного інституту”. Чому? Тому що бізнес такому інституту ніколи не довірятиме.
- **Щодо досвіду Казахстану:** 1) створення суду іноземної юрисдикції в Астані аж ніяк не збільшило надходження інвесторів до країни *(вони йшли туди з тією ж інтенсивністю що і до створення суду, і не через новий суд, а виключно через наявність в країні корисних копалин)*. Він забезпечував вирішення правових конфліктів не стільки всередині країни, скільки для зовнішніх інвесторів, яким важливе було вирішення питань на основі англійського загального права; 2) цей суд не увійшов у судову систему Казахстану, в ньому працювали судді з Англії; 3) це була саме недержавна інституція, хоча модель опиралася на певне національне законодавство.

ДОСВІД ОАЕ не є релевантним для України, оскільки:

В ОАЕ переваги інвестування забезпечуються найперше через:

- наявність вільних зон;
- відсутність прямого оподаткування компаній (крім нафтового, банківського і страхового секторів) та фізичних осіб;
- відсутність валютного контролю або будь-яких обмежень, пов'язаних з репатріацією засобів;
- наявність дешевої іноземної робочої сили, розвинута транспортна та виробнича інфраструктура (фінансуються за рахунок доходів від продажів вуглеводнів), а також доступ до дешевої енергії тощо.

Вільні зони: іноземні компанії, які зареєстровані у вільних зонах отримують ряд переваг: на них не поширюється вимога наявності місцевого мажоритарного акціонера, іноземні інвестори можуть володіти 100% капіталу. Крім того, відсутні мито на імпорту та корпоративний податок, а також вони не зобов'язані сплачувати ПДВ. Питання щодо запровадження інших видів податків знаходяться на розгляді місцевої влади. Наразі в ОАЕ функціонує більше десятка вільних зон. Традиційно вільні зони розташовувались навколо великих морських портів або аеропортів.

Ряд вільних зон спеціалізуються на задоволенні потреб конкретних галузей. Наприклад, Dubai Knowledge Village прагне залучити компаній, які обслуговують освітній та науковий сектор, Дубайський міжнародний фінансовий центр (DIFC) обслуговує фінансовий сектор. Однак, існують вільні зони, де можуть здійснюватися майже всі види діяльності. Наприклад Dubai Multi Commodities Centre (DMCC), яка спочатку обмежувалась судноплавними і сировинними компаніями, в даний час має широкий спектр постачальників послуг з усіх галузей промисловості.

Ще трохи про досвід ОАЕ

- Орган, відповідальний за вирішення проблемних питань діяльності міжнародних інвесторів – **Міжнародний центр вирішення інвестиційних спорів** (International Centre for the Settlement of Investment Disputes, ICSID) - **МЦУІС** заснований відповідно до **Конвенції про врегулювання інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав**.
- **МЦУІС** виступає в ролі **арбітра між інвестором та урядом країни** в разі виникнення конфлікту. Процес урегулювання інвестиційних спорів *має дві форми: примирення й арбітраж*. *Примирення* досягається в тому випадку, якщо вдається переконати обидві сторони у можливості вирішити конфлікт узгоджено, через взаємні поступки. Якщо ж примирення неможливе, то **МЦУІС** виносить аргументоване рішення на користь однієї зі сторін; така процедура має назву *арбітражу*.
- **МЦУІС** — це не національна юрисдикція, він поза національною судовою системою і лише для інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав.
- **Для довідки: Україна ВЖЕ є членом з 7.07.2000р.(!)**

Україна також ВЖЕ має МКАС при ТПП України , третейське судочинство, новий закон про медіацію та впроваджений у господарський процес інститут врегулювання спору за участю судді

- Найбільш популярними арбітражними інститутами для інвесторів на сьогодні є МКАС при ТПП України, ICC, SCC, LCIA, VIAC, GAFTA, FOSFA.
- Регламенти провідних світових арбітражних центрів дозволяють сторонам вибирати місце арбітражу в будь-якій юрисдикції.
- Залишилось лише вдосконалити ГПК України, аби він максимально відповідав запитам бізнесу та інвесторів.

Україні для інтенсифікації інвестування (зокрема, іноземного) найперше треба:

- системно оновити інвестиційне законодавство, основу якого складають закони періоду 1991-1996 років;
- створити сприятливий податковий, валютний та банківський клімат;
- впровадити дієві гарантії захисту іноземних інвестицій.

- **Реформа інвестиційного законодавства** є першочерговою в світлі перспектив післявоєнного відновлення економіки України, пошуку необхідних для цього ресурсів, джерел фінансування.
- Основу інвестиційного законодавства України досі складають Закони України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991, «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 та «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991, які вже давно втратили свою актуальність, не відповідають потребам сьогодення, не забезпечують жодним чином реального захисту іноземних інвестицій. Їх фрагментарне оновлення проблеми не вирішить.
- Не змінив в сфері іноземного інвестування ситуацію на краще й доволі декларативний за змістом Закон «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020 (відомий також як закон про «інвест-нянь»), а Методологія розрахунку обсягу державної підтримки для інвестиційного проекту із значними інвестиціями затв. постановою КМУ від 07.07.2021 № 714, Порядок та методологія проведення оцінки інвестиційного проекту із значними інвестиціями, затв. Постановою КМУ від 12.03.2024 р. № 312.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» від 9.08.2023 р.:

- запровадив нову форму державної підтримки для інвесторів,
- часткову компенсацію вартості будівництва об'єктів суміжної інфраструктури;
- впровадив можливість інвестору розпочати реалізацію проєкту до укладання спеціального інвестиційного договору та внести інвестиції на передпроєктні роботи (підготовка документації, купівля земельної ділянки тощо) в обсязі 25% від вартості загального розміру значних інвестицій;
- зменшив вимоги щодо розміру значних інвестицій до €12 млн. з €20 млн., а також кількості створених нових робочих місць – з 80 до 50 впродовж строку реалізації інвестиційного проєкту, що мало б розширити коло потенційних інвесторів;
- встановив часові можливості для доопрацювання, а не повернення поданих інвестором документів та спеціального інвестиційного договору (не більше двох місяців).

Ефективність нововведень залишила бажати кращого, не демонструє наразі відчутного прогресу на шляху до залучення очікуваних й необхідних Україні іноземних інвестицій.

- Почати реформу інвестиційного законодавства, вважаємо, потрібно буде найперше зі **скасування спеціальних пільг** (фіскальних, адміністративних, у т. ч. на кшталт «інвестиційних нянь») і **гарантування на недискримінаційних засадах рівного доступу для вітчизняних та іноземних компаній як державної, так і приватної форми власності до всіх інвестиційних проєктів, а також всіх ресурсів на відкритих ринкових умовах.**
- У березні 2019 р. країни ЄС ухвалили рішення про **створення Механізму скринінгу іноземних інвестицій (EU Investment Screening Mechanism), який був запроваджений наприкінці 2020 р.** і яким, встановлюючи загальні правила перевірки інвестицій, дозволялося державам-членам самотійно визначати особливості і рівень їх застосування. За допомогою такого інструмента всі держави-члени та Європейська комісія можуть перевіряти окремі прямі іноземні інвестиції, а держави-члени можуть ухвалювати обґрунтовані рішення щодо перевірки

- **Запровадження в Україні власного механізму скринінгу прямих іноземних інвестицій** є критично важливим для сталого функціонування економіки у воєнні та повоєнні часи, а також прогнозованим з огляду на триваючі процеси наближення українського законодавства до *acquis* ЄС.
- Євроінтеграційний фактор очевидно стане вирішальним за визначення підходів до **урегулювання механізму скринінгу прямих іноземних інвестицій** з огляду на положення Регламенту (ЄС) 2019/452 (Regulation, 2019) Європейського Парламенту та Ради від 19.03.2019 р., що встановлює рамки для перевірки прямих іноземних інвестицій в ЄС .
- **Скринінг прямих іноземних інвестицій** – *це складний механізм, який не повинен створювати значного регуляторного навантаження для іноземних інвесторів та одночасно запроваджувати процедуру надання дозволів на здійснення таких інвестицій, передбачати чіткі критерії господарських операцій, що підлягають скринінгу, їх ознаки та порогові значення, повноваження відповідального органу, санкції за недотримання вимог тощо*

Як існуючі проблеми можна вирішити через внесення змін до ГПК України:

Спростити господарський процес, зробити його максимально простим, швидким та зрозумілим, зокрема:

- **скоротити максимально строки** (наприклад, до 2018 р. звичайним строком розгляду справи було 2 місяці, тоді як зараз граничний строк розгляду справи судом лише першої інстанції в загальному позовному провадженні складає 125 днів);
- **уточнити предметну та суб'єктну юрисдикцію** господарських судів;
- **виключити підготовче провадження** (цілком вистачить однієї статті, яка регулюватиме дії судді з підготовки справи до розгляду), на яке відводиться невиправдано багато часу (має бути проведене протягом 60 днів з дня відкриття провадження у справі, а у виняткових випадках цей строк ще може бути продовжений не більше, ніж на 30 днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду). 90 днів тільки на підготовче провадження – це неприйнятно довго для бізнесу чи інвестора!
- **виключити свідків як засіб доказування** (в господарському процесі – це, як правило, наймані працівники суб'єкта господарювання, які можуть за потреби дати пояснення в силу виконання ними трудової функції і які є залежними від роботодавця, перебували чи перебувають з ним у трудових відносинах);
- **виключити судові дебати тощо.**

Як існуючі проблеми можна вирішити через внесення змін до ГПК України:

- Розширити можливості суб'єктів господарювання, в т.ч. інвесторів, які звертаються за захистом, а, відтак, додати:
 - окреме провадження (*встановлення фактів господарського життя*) чи “безспірні позови”;
 - групові позови;
 - можливість електронного наказного провадження;
 - письмове касаційне провадження (*на цій стадії це прийнятно і доцільно, оскільки Верховний Суд – це суд права, а не факту*).
- Для Верховного Суду передбачити можливість вказівки про лише перспективну (!) дію його висновків у разі істотної зміни судової практики (*це гарантуватиме стабільність судових рішень, які ґрунтувалися на попередніх висновках Верховного Суду*)

Цифровізація економіки та господарського обороту, інтенсифікація електронної торгівлі та електронного документообігу зумовлюють потребу:

- вдосконалення ГПК України в частині використання електронних доказів;
- використання як засобів доказування електронного листування, договорів, укладених в електронній формі тощо;
- розвиток електронного судочинства.

Для підвищення ефективності виконання рішень господарських судів треба:

- впровадити механізм автоматизованого забезпечення позову;
- вдосконалити механізм судового контролю за виконанням рішень господарських судів.

Який результат?

- З мінімальними витратами часу, вкладень та зусиль Україна отримає насправді **швидкий та ефективний господарський процес.**
- **Швидкий = ефективний**, оскільки для бізнесу *“гроші повинні робити гроші”*; будь-яке зупинення господарського обороту, замороження активів, зволікання із захистом прав – це додаткові втрати та упущена вигода.
- **Гарантоване виконання рішень** господарських судів, а значить – **ефективний захист прав** суб'єктів господарювання, в т.ч. інвесторів.
- **Зростання довіри бізнесу та інвесторів до системи господарського судочинства**

Дякую за увагу!